

алом підприємства.

Список використаної літератури:

1. Костырко Л.А. Диагностика потенциала финансово-экономической устойчивости предприятия / Л.А. Костырко. – Луганск: Изд-во ВНУ им. В.Даля, 2004. – 240 с.
2. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер. – М.: "Вильямс", 2009. – 744с.
3. Маркетинг: Учебник / А.Н. Романов, Ю.Ю. Коряологов, С.А. Красильников. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 2006.- 560 с.
4. Рубинская Э.Т. Управление внешнеэкономической деятельностью. / Э.Т. Рубинская. – М.: "Контур", 2008. – 448 с.
5. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация. Монография. / Воронкова А. Э. – Луганск: ВНУ, 2000. – 315 с.
6. Турбан Г.В. Внешнеэкономическая деятельность. / Г.В. Турбан. – М.: Высшая школа, 2009. – 211с.
7. Уилсон Дж. Международная торговля в малом бизнесе / Дж. Уилсон. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 2009. – 322 с.

Рецензент: д.е.н., професор Михайлова Л.І.
Дата надходження до редакції: 22.02.2012 р.

ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

М. І. Телегунь, к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет
О. О. Довжик, к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет

Розглянуто облік операцій в іноземній валюті для підприємств – учасників ЗЕД, звернено увагу на відображення в обліку курсових різниць та обов'язкового продажу іноземної валюти в сучасних умовах згідно з законодавством, що може сприяти об'єктивному визначенню фінансових результатів в бухгалтерському обліку.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності є невід'ємною складовою економічної діяльності нашої держави. Операції, що виконуються суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності сприяють надходженню іноземної валюти, податків та зборів до бюджету України. Тому організація належного обліку цих операцій є актуальним для кожного суб'єкта ЗЕД.

Ряд учених і економістів приділяють значну увагу проблемам обліку розрахунків з різними контрагентами в іноземній валюті з метою відображення цих операцій у системі бухгалтерського обліку. Серед них доцільно виділити таких, як Кузьмінський Ю., Голов С., Бутинець Ф., Павлюк І., Ткаченко Н. та багатьох інших.

Так, Кузьмінський Ю. велику увагу приділяє особливостям укладання договорів у зовнішньоекономічній діяльності та порядку проведення розрахунків у іноземній валюті, що витікають з них.

Голов С., Бутинець Ф., Павлюк І., Ткаченко Н., у своїх працях надають практичні рекомендації щодо організації бухгалтерського обліку та оформлення операцій, що вимагають розрахунків у іноземній валюті.

Довжик О.О. приділяє увагу відображенню в обліку експортних операцій та визначення фінансового результату від цих операцій в сучасних умовах [1].

Михасик О.Д. звертає увагу на формулювання облікової політики в частині обліку операцій в іноземній валюті. Автор вважає, що для підприємств, що використовують у своїй діяльності іноземну валюту, необхідно виділити в обліковій політиці окремий розділ[2].

Проте недостатній рівень теоретичних розробок, обґрунтування проблем методології та організації бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті зумовили необхідність проведення нашого дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних та науково-практичних аспектів бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті.

Виклад основного матеріалу. Зовнішньоекономічна діяльність - діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [3].

Практична реалізація зовнішньоекономічної діяльності здійснюється на підставі застосування певних правових норм, закріплених в міжнародних та національних нормативних документах, які є методологічною основою організації зовнішньоекономічної діяльності та її обліку.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється державою, недержавними органами управління економікою (товарні, фондові, валютні біржі, торгово-промислові палати України) та самими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» передбачає наступні види зовнішньоекономічної діяльності:

- експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили;

- надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності, в тому числі: виробни-

чих, транспортно-експедиційних, страхових, консультативних, маркетингових, експортних, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних, туристських та інших, що прямо і виключно не заборонені законами України; надання вищезазначених послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України;

- наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності; навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі;

- міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами у випадках, передбачених законами України;

- кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України;

- створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України у випадках, передбачених законами України;

- спільна підприємницька діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності, що включає створення спільних підприємств різних видів і форм, проведення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами;

- підприємницька діяльність на території України, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності; аналогічна діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України;

- організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; організація та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібно торгівлі на території України за іноземну валюту у передбачених законами України випадках;

- товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;

- орендні, в тому числі лізингові, операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;

- операції по придбанню, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах

та на міжбанківському валютному ринку;

- роботи на контрактній основі фізичних осіб України з іноземними суб'єктами господарської діяльності як на території України, так і за її межами; роботи іноземних фізичних осіб на контрактній оплатній основі з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності як на території України, так і за її межами;

- інші види зовнішньоекономічної діяльності, не заборонені прямо і у виключній формі законами України. [3]

Обов'язковою складовою зовнішньоекономічної діяльності є використання іноземної валюти як засобу платежу, а у випадку обмінних операцій – її використання як еквіваленту розрахунків.

Відповідно до ПСБО 21 «Вплив змін валютних курсів», операція в іноземній валюті - господарська операція, вартість якої визначена в іноземній валюті або яка потребує розрахунків в іноземній валюті. [4]

В законі України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» одним з основних принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності є принцип єдиного грошового вимірника. Суть його полягає в тому, що вимірювання і узагальнення всіх господарських операцій підприємства у фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій одиниці - гривні.

У зв'язку з цим операції в іноземній валюті відображаються одночасно в національній грошовій одиниці України та у валюті розрахунків і платежів за кожною іноземною валютою окремо. Для переведення іноземної валюти в національну використовується валютний курс.

Валютний курс - це установлений Національним банком України курс грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни.[4]

Офіційний курс національної грошової одиниці (гривні) встановлюється Національним банком України на підставі результатів торгів валютними цінностями на Міжбанківському валютному ринку.

Офіційний курс національної грошової одиниці використовується при здійсненні всіх безготівкових операцій, купівлі та продажу іноземної валюти, для відображення в бухгалтерському обліку всіх операцій, що здійснюються в іноземній валюті, при плануванні та аналізі зовнішньоекономічної діяльності, ціноутворенні, складанні оперативної, бухгалтерської та статистичної звітності. Офіційний курс використовують всі резиденти і нерезиденти, які проводять діяльність на території України незалежно від форм власності і господарювання та видів здійснюваних операцій.

Операції в іноземній валюті під час первісного визнання відображаються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на дату здійснення операції (дата визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат).

Сума авансу (попередньої оплати) в інозем-

ній валюті, надана іншим особам у рахунок платежів для придбання немонетарних активів (засобів, основних засобів, нематеріальних активів тощо) і отримання робіт і послуг, при включенні до вартості цих активів (робіт, послуг) перераховується у валюту звітності із застосуванням валютного курсу на дату сплати авансу. У разі здійснення авансових платежів в іноземній валюті постачальникові частинами та одержання частинами від постачальника немонетарних активів (робіт, послуг) вартість одержаних активів (робіт, послуг) визнається за сумою авансових платежів із застосуванням валютних курсів, виходячи з послідовності здійснення авансових платежів.

Сума авансу (попередньої оплати) в іноземній валюті, одержана від інших осіб у рахунок платежів для поставлення готової продукції, інших активів, виконання робіт і послуг, при включенні до складу доходу звітного періоду перераховується у валюту звітності із застосуванням валютного курсу на дату одержання авансу. У разі одержання від покупця авансових платежів в іноземній валюті частинами та відвантаження частинами покупцеві немонетарних активів (робіт, послуг) дохід від реалізації активів (робіт, послуг) визнається за сумою авансових платежів із застосуванням валютних курсів, виходячи з послідовності одержання авансових платежів.[4]

Курсова різниця - різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах.

З метою визначення статей балансу, по яких курсові різниці визначаються, а по яких ні, П(С)БО 21 встановлює поняття про монетарні та немонетарні статті.

Монетарні статті - статті балансу про грошові кошти, а також про такі активи й зобов'язання, які будуть отримані або сплачені у фіксованій (або визначеній) сумі грошей або їх еквівалентів.

Немонетарні статті - статті інші, ніж монетарні статті балансу.[4]

Отже, монетарні активи - це власне гроші (в касі, на рахунках в установах банків) та їх еквіваленти, дебіторська заборгованість за відвантажені товари (роботи, послуги) за договорами, що передбачають грошову компенсацію, а також нетоварна заборгованість, яка передбачає повернення суми боргу грошовими коштами.

У випадку, якщо активи або пасиви не відповідають критеріям монетарних, вони визнаються немонетарними статтями. До немонетарних статей відносять запаси, основні засоби, нематеріальні активи, бартерні зобов'язання тощо.

Як немонетарні статті можна виділити заборгованості щодо отриманих (перерахованих) авансів, які будуть погашатися одержанням (поставкою) товарів.

Таким чином, на дату складання звітності статті балансу відображаються наступним чином:

1) монетарні статті в іноземній валюті відо-

бражаються з використанням валютного курсу на дату балансу, тобто здійснюється їх перерахунок і відображення курсової різниці;

2) немонетарні статті, відображені в балансі за первісною (історичною) собівартістю, відображаються на балансі за курсом на дату здійснення операції, тобто перерахунок їх не здійснюється і нарахування курсової різниці не відбувається;

3) немонетарні статті, відображені в балансі за справедливою вартістю в іноземній валюті, відображаються на балансі за валютним курсом на дату визначення даної справедливої вартості, тобто їх перерахунок також не здійснюється і курсова різниця не визначається.

Курсові різниці можуть бути позитивні та від'ємні, відповідно до ситуації, що складається: збільшення чи зменшення курсу, по активній чи пасивній статті відображається. Крім того, курсові різниці виникають по операціях з операційної та неопераційної діяльності (при віднесенні курсової різниці до операційного чи неопераційного необхідно керуватися тим, якою: операційною, інвестиційною чи фінансовою є сама операція, в результаті проведення якої дана курсова різниця утворилася).

Для обліку курсових різниць призначені наступні рахунки, що визначені Планом рахунків № 291 [5]:

Операційна діяльність: часто змінюється, то здійснення оцінок курсової різниці:
714 «Дохід від операційної курсової різниці»
945 «Втрати від операційної курсової різниці»

Неопераційна діяльність:
744 «Дохід від неопераційної курсової різниці»
974 «Втрати від неопераційної курсової різниці»

Виключенням є відображення курсових різниць по фінансових інвестиціях в підприємства за межами України. Вони відображаються у складі додаткового капіталу на рахунку 425 «Інший додатковий капітал».

В практичних ситуаціях з окремих операцій в іноземній валюті можуть виникати сумові різниці, які часто приймають за курсові різниці. Зокрема, сумові різниці виникають при переоцінці валютних статей бухгалтерського балансу, а також різниць, поява яких викликається використанням різних видів валютного курсу. Наприклад, при продажі іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку сумова різниця, що виникла, не може кваліфікуватися як курсова, оскільки вона створюється у зв'язку із застосуванням двох видів курсу - офіційного і біржового. Реальна операція (продаж) здійснюється за біржовим курсом, а в обліку вона відображається за офіційним курсом. В результаті з'являється різниця між оцінками проданої валюти за офіційним і біржовим курсами на одну і ту ж дату.

Можна виділити такі випадки виникнення сумових різниць, в залежності від операцій за яки-

ми вони виникають:

Перший випадок. Сумові різниці, що виникають по валютних операціях, по яких застосовуються різні види валютних курсів. Наприклад, при купівлі (продажі) іноземної валюти реальна операція (купівля або продаж валюти) здійснюється за курсом комерційного банку, але в обліку ця валюта відображається за курсом, встановленим НБУ. Різниця між гривневою оцінкою купленої (проданої) іноземної валюти по цих курсах і є сумовою різницею;

Другий випадок. В грошовому зобов'язанні може бути передбачена оплата в національній валюті в сумі, еквівалентній певній кількості іноземної валюти. При цьому сума, яка підлягає оплаті в гривнях, визначається за офіційним курсом на день виплати, якщо інший курс не встановлений договором або за домовленістю сторін. Сума зобов'язань, виражена в іноземній валюті, перераховується в гривні на різні дати (оприбуткування товарів, їх оплата тощо), внаслідок зміни курсу виникають сумові різниці.

Сумові різниці також, як і курсові, можуть бути позитивними та негативними, що в бухгалтерському обліку відображається у складі доходів та витрат. На нашу думку доцільно такі доходи і витрати відображати у складі інших операційних та інших витрат чи доходів. Зокрема на рахунках:

за операціями по операційній діяльності:

• 719 «Інші доходи від операційної діяльності»

• 949 «Інші витрати операційної діяльності».

за операціями по іншій діяльності:

• 977 «Інші витрати звичайної діяльності»

• 746 «Інші доходи від звичайної діяльності».

Синтетичний, а особливо аналітичний облік операцій в іноземній валюті повинен забезпечити надання інформації про здійснені операції в іноземній валюті як у валюті звітності, так і в іноземній валюті. У реєстрах бухгалтерського обліку операції в іноземній валюті слід наводити у валюті звітності і в іноземній валюті. Для зручності ми вважаємо, що було б доцільно вести окремо реєстр для обліку господарських операцій, вартісні показники в якому відображаються у валюті звітності, і окремо реєстр тільки по операціях в іноземній валюті, вартісні показники в якому відображаються в іноземній валюті.

Підприємства, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, поряд з рахунками в національній валюті мають право на відкриття рахунків в іноземній валюті, де повинні зберігатись тимчасово вільні грошові кошти підприємства в іноземній валюті (власні і позикові).

Діюча постанова НБУ від 16.11.2012 г. № 475 «Про зміну строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів і запровадження обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті», передбачає скорочення строків розраху-

нків за операціями з експорту та імпорту товарів з 180 днів (як було раніше) до 90 днів.

Постанова НБУ від 16.11.2012 р. № 479 «Про встановлення розміру обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті», яка передбачає встановлення вимоги щодо обов'язкового продажу на міжбанківському валютному ринку України надходжень в іноземній валюті у вигляді валютної виручки резидентів від продажу товарів за зовнішньоекономічними договорами.

Тому обов'язковими рахунками для підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, в сучасних умовах є транзитний та поточний валютний рахунок.

Транзитний валютний рахунок - це рахунок, призначений для зарахування валютної виручки підприємства. Використання цього рахунку є обов'язковим у зв'язку з необхідністю розподілу валютної виручки, що надходить від нерезидента у валюті першої групи Класифікатора іноземних валют та російських рублів для наступного розподілу в певних пропорціях для обов'язкового продажу і для зарахування на поточний рахунок в іноземній валюті.

Поточний валютний рахунок призначений для проведення безготівкових і готівкових розрахунків в іноземній валюті при здійсненні поточних операцій, визначених законодавством України.

Розмір надходжень в іноземній валюті, що підлягають обов'язковому продажу на міжбанківському валютному ринку України, у тому числі безпосередньо Національному банку України, встановлено в розмірі 50% надходжень в іноземній валюті 1-ї групи Класифікатора іноземних валют та банківських металів та у російських рублях.

Про всі здійснені операції банк повідомляє власників валютних рахунків шляхом видачі виписок банку. Вони видаються окремо по кожному валютному рахунку. Облік на валютних рахунках ведеться на підставі виписок банку і доданих до них розрахунково-платіжних документів, які отримані від інших підприємств і організацій, виписані або самим власником рахунку, або банком.

Записи у виписці відображаються в тій грошовій одиниці, в якій фактично здійснювалася операція, а також у гривневому еквіваленті, перерахунок якого проводиться за курсом НБУ на дату здійснення операції.

Підприємство отримує виписки банку періодично, в міру здійснення валютних операцій, або в інші встановлені банком строки. Обробка виписки банку з поточного валютного рахунку проводиться у порядку, аналогічному для виписок з поточного рахунку в національній валюті.

Для обліку зарахування та наступного продажу виручки в іноземній валюті в бухгалтерському обліку підприємства ми пропонуємо використовувати рахунок 314 „Інші рахунки в банку в іноземній валюті”, на який зараховувати суму іно-

земної валюти, що підлягає обов'язковому продажу та списання проданої іноземної валюти. При наявності декількох іноземних валют до рахунку 314 відкривати субрахунки другого порядку за видами іноземних валют. Цей рахунок за своєю суттю є рахунком для обліку грошових коштів в іноземній валюті. Операція з обов'язкового продажу передбачає розподіл всієї суми надходжень та зарахування її на окремий рахунок. Саме рахунок 314 «Інші рахунки в банку в іноземній валюті», а не 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті» на нашу думку найбільш доцільно використовувати в даному випадку, оскільки це дасть можливість виокремити в обліку грошові кошти в іноземній валюті, якими може розпоряджатись підприємство, та суму надходжень, що підлягає обов'язковому продажу.

Висновки. У процесі дослідження були проаналізовані чинні нормативно-правові акти, теоретичні доробки та публікації з питань обліку операцій в іноземній валюті. В бухгалтерському обліку учасників зовнішньоекономічної діяльності

виникають питання з відображення курсових та сумових різниць, які часто ототожнюються і відображаються як курсові різниці. В статті виокремлено операції, в результаті яких виникають сумові різниці та запропоновано відображати їх в обліку не у складі доходів і витрат від курсових різниць а на рахунках доходів і витрат операційної та іншої діяльності. Це за своєю економічною сутністю буде відповідати змісту таких доходів і витрат.

Введення обов'язкового продажу іноземної валюти зумовлює їх адекватне відображення в обліку на відповідних рахунках. В статті запропоновано використовувати рахунок 314 «Інші рахунки в банку в іноземній валюті» для зарахування 50% частки надходження виручки, що підлягає обов'язковому продажу. Вважаємо, що використання цих пропозицій дозволить реально і достовірно відображати в обліку витрати та доходи за курсовими і сумрвими різницями та грошовими коштами по операціях з обов'язкового продажу іноземної валюти.

Список використаної літератури:

1. Михасик О.Д. Організація і методика обліку розрахунків в іноземній валюті // Облік, аналіз і аудит, - С. 135-140. [Електронний ресурс] : Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvudpsu/2011_4/Mihasic_O_D.pdf
2. Довжик О.О. Особливості обліку експортних операцій вітчизняних підприємств // Вісник СНАУ, - Серія „Економіка і менеджмент”, - випуск 4 (52), - 2012, - С. 94-99.
3. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.91р. №959-ІІ. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=959-12>.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 „Вплив змін валютних курсів”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 10.08. 2000р. № 193, зі змінами та доповненнями.
5. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Затверджено Наказом Міністерства фінансів України 30.11.99 № 291 [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.
6. Бутинець Ф.Ф., Жиглей І.В. Облік зовнішньоекономічної діяльності: Підручник / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. - Вид. 3-тє, доп. і перероб. Житомир. 2006. - 388с.
7. Волкова І. Облік експортних операцій в сучасних умовах господарювання [Текст] / І.Волкова, І. Гірчук // Економічний аналіз. – 2010. – Випуск 6. – С. 197 – 199.
8. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади і коментарі. - Київ: «Лібра», 2001.
9. Постанова НБУ від 16.11.2012 г. № 475 «Про зміну строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів і запровадження обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті». [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1921-12>
10. Постанова НБУ від 16.11.2012 р. № 479 «Про встановлення розміру обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті». [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0479500-12>